

СУСПІЛЬНЕ ВІДТВОРЕННЯ В ГЛОБАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ: КЛЮЧОВІ ДЕТЕРМІНАНТИ ТРАНСФОРМАЦІЇ

© 2015 КУДІНОВА А. В.

УДК 330.313;339.982

Кудінова А. В. Суспільне відтворення в глобальній економіці: ключові детермінанти трансформації

Метою статті є вивчення нових ознак суспільного відтворення як результату впливу процесів глобалізації. У статті проаналізовано сучасний процес суспільного відтворення, його відмінності від економічного відтворення індустріальної епохи. Обґрунтовано актуальність оновлення класичних підходів до вивчення суспільного відтворення (марксистського, який аргументує необхідність переважного розвитку виробництва засобів виробництва; неокласичного, що віддає перевагу дослідженню ринкового механізму; кейнсіанського, який доводить необхідність стимулювання виробництва товарів та послуг для безпосереднього споживання) із урахуванням глобальних факторів впливу, зокрема кардинальних змін у структурі суспільного продукту, посилення нематеріальної її складової, формування глобального середовища руху ресурсів, факторів виробництва, товарів та послуг, інформації, сервізації економіки, автономізації фінансової сфери, посилення асиметричності розвитку різних країн тощо. Запропоновано в дослідженні суспільного відтворення враховувати також соціокультурний фактор як ключовий у розбудові інститутів, що дозволять перетворити наявний ресурсний потенціал на примноження суспільного добробуту. Одним із критеріїв результативності та ефективності суспільного відтворення запропоновано розглядати екологічні показники.

Ключові слова: суспільне відтворення, глобалізація, суспільний добробут.

Бібл.: 18.

Кудінова Алевтина Віталіївна – кандидат економічних наук, доцент, кафедра політичної економії, Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана (пр. Перемоги, 54/1, Київ, 03068, Україна)

E-mail: alevtina.kudinova11@gmail.com

УДК 330.313;339.982

Кудінова А. В. Общественное воспроизводство в глобальной экономике: ключевые детерминанты трансформации

Цель статьи – изучение новых характеристик общественного воспроизводства как результата влияния процессов глобализации. В статье проанализирован современный процесс общественного воспроизводства, его отличия от экономического воспроизводства индустриальной эпохи. Обоснована актуальность обновления классических подходов к изучению общественного воспроизводства (марксистского, который аргументирует необходимость развития, прежде всего, производства средств производства; неоклассического, отдающего предпочтение исследованию рыночного механизма; кейнсианского, доказывающего необходимость стимулирования производства товаров и услуг для конечного потребления) с учетом глобальных факторов влияния, в частности, кардинальных изменений в структуре общественного продукта, усиления нематериальной его составляющей, формирования глобального движения ресурсов, факторов производства, товаров и услуг, информации, сервизации экономики, автономизации финансовой сферы, усиления асимметричности развития разных стран и т. д. Предложено в исследовании общественного воспроизводства учитывать также социокультурный фактор как ключевой в формировании институтов, которые позволят трансформировать ресурсный потенциал в реальное приумножение общественного благосостояния. Одним из критериев результативности и эффективности общественного воспроизводства предложено рассматривать экологические показатели.

Ключевые слова: общественное воспроизводство, глобализация, общественное благосостояние.

Библ.: 18.

Кудінова Алевтина Віталіївна – кандидат економічних наук, доцент, кафедра політичної економіки, Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана (пр. Перемоги, 54/1, Київ, 03068, Україна)

E-mail: alevtina.kudinova11@gmail.com

UDC 330.313;339.982

Kudinova A. V. Social Reproduction in the Global Economy: Key Determinants of Transformation

The article is aimed to study the new characteristics of social reproduction as a result of the influence of globalization processes. The article analyzes the current process of social reproduction, its differences from economic reproduction of the industrial age. The relevance of updating classical approaches to the study of social reproduction (the Marxian, which argues for the need to develop, first of all, production of the means of production; the neoclassical, where exploration of market mechanism is emphasized; the Keynesian, which evidences the need to stimulate the production of goods and services for final consumption) has been substantiated considering the global influences, in particular, of fundamental changes in the structure of the social product, strengthening of its intangible component, formation of global resource flows, factors of production, goods and services, information, servitization of economy, autonomizing of financial sector, strengthening the asymmetries in development of various countries and so on. Also has been proposed, in the study of social reproduction, to take into account the socio-cultural factor as a key factor in the formation of institutions that let transform the resource potential in the real growth of public welfare. The environmental indicators have been proposed as one of the criteria for considering the efficiency and effectiveness of social reproduction.

Key words: social reproduction, globalization, social welfare.

Bibl.: 18.

Kudinova Alevtyna V. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Department of Political Economy, Kyiv National Economic University named after V. Getman (pr. Peremogy, 54/1, Kyiv, 03068, Ukraine)
E-mail: alevtina.kudinova11@gmail.com

У сучасній економічній науці існує декілька концептуальних підходів до дослідження процесу суспільного відтворення – марксистський, неокласичний, кейнсіанський. Кожний з підходів дає своє пояснення чинників та механізмів економічного відтворення: марксистська концепція обґрунтовує необхідність переважного розвитку виробництва засобів виробництва; неокласична – розвитку ринкових відносин попиту та пропозиції, конкуренції та ціноутворення;

кейнсіанська – формування сфери виробництва товарів та послуг для безпосереднього споживання.

Проте суспільне відтворення на початку XXI ст. зазнає якісних змін і, незважаючи на розвиток знань про навколишній світ, вдосконалення продуктивних сил і бурхливе технологічне піднесення, людство стикається з надзвичайно складними проблемами: вичерпаністю ресурсів та їх асиметричним розподілом, екологічними загрозами, зростаючим впливом процесів інтернаціо-

налізації та глобалізації. У таких умовах зазначені підходи частково втрачають свою пояснювальну здатність. Наприклад, неокласичні моделі побудовані на вивченні впливу фінансової кон'юнктури, а роль унікального суспільного досвіду, необхідного для побудови якісних інститутів та перетворення наявного ресурсного потенціалу на примноження суспільного добробуту, залишається поза межами наукового інтересу.

Як вітчизняними, так і зарубіжними вченими проблема суспільного відтворення вивчається переважно або крізь призму побудов К. Маркса – як спроба розширити його моделі завдяки виділенню нових підрозділів суспільного виробництва та дослідженню нових пропорцій між ними [1; 2; 3, с. 209 – 219], або з точки зору окремих аспектів, фаз, елементів суспільного відтворення [4; 5, с. 15 – 20; 6]. У свою чергу, процеси глобалізації досліджуються, скоріше, з точки зору її меж, можливостей та загроз, а не впливу на економічне відтворення. Взаємодія та взаємозалежність усіх фаз суспільного виробництва в таких роботах є не предметом дослідження, а прикладом сучасних трансформацій [7, с. 7; 8; 9].

Тому вважаємо за необхідне вивчення чинників та соціально-економічних наслідків глобальних трансформацій у контексті теорії суспільного відтворення.

Метою статті є вивчення нових ознак суспільного відтворення як результату впливу процесів глобалізації.

Суспільне відтворення, як об'єкт дослідження, змінюється з часом і набуває нових ознак, у силу як технологічних, так і соціальних змін, що не вичерпуються простим насиченням суспільного виробництва матеріальними ресурсами, зростанням інформаційної складової та підвищенням значущості людського капіталу. У провідних країнах відбувається якісне оновлення ієрархії чинників виробництва та, відповідно, суспільних вимог до всієї системи відтворення ресурсного потенціалу суспільства та всієї системи економічних відносин, що складаються з приводу формування відтворювальних пропорцій. Такі процеси в розвинутих країнах опосередковано впливають і на умови економічної діяльності країн «другого» та «третього» світів, а спосіб включення таких країн у нову систему світогосподарських відносин стає чи не найвпливовішою детермінантою процесів економічного відтворення в них.

Посилення нематеріальної складової в структурі суспільного продукту (наприклад, у 2010 р. глобальний обсяг доданої вартості, створеної знаннево-технологічно місткими індустріями, сягнув 18,2 трлн дол., або 30% світового ВВП порівняно з 27% у 1995 р. Експортна частка комерційної знанневомісткої продукції зростає з 5% у 1995 р. до 8% у 2012 р., а високотехнологічної продукції – з 36% до 50% [10]), що є, безумовно, одним з визначальних чинників трансформації відтворювальних процесів у сучасній економіці, який обумовив динамізацію сфери послуг. За прогнозами, у США до 2025 р. близько 83% загальної кількості робочої сили буде зайнято у сфері послуг, а 25 із 26 створених робочих місць припадатиме на сферу послуг [11, с. 72 – 73]. При цьому суттєво ускладнилась і внутрішня структура нематеріального виробництва, що охоплює нині величезну

кількість галузей та видів господарської діяльності, спрямованих на задоволення особистих, виробничих і суспільних потреб.

У свою чергу, поява такої організаційної моделі, як аутсорсинг, підштовхнула інтеграцію послуг у відтворювальний процес як самостійний компонент суспільного продукту [12]. Сьогодні більшість ТНК не контролює весь процес виробництва та збуту. Бізнес став фрагментованим і складається зі спеціалізованих елементів: закупки, виробництва, дослідження, продажу, розповсюдження тощо. Вибір ТНК щодо самостійного виконання робіт чи передавання цих функцій зовнішнім партнерам визначає поступовий перехід до більш гнучких, адаптивних структур управління, краще пристосованих до динамічних змін та вимог виробництва.

Надзвичайна урбанізація господарського життя, бурхливий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, посилення інтеграції виробничого сектора та сектора послуг обумовили поступову сервізацію економіки. Сучасний виробник вже не просто продає товар, він пропонує сервісну продукцію – самостійний продукт, що об'єднує матеріальний об'єкт та послуги з його обслуговування, оскільки в умовах швидкої втрати технічної унікальності продукту вирішальним фактором конкурентоспроможності стає сервісне супроводження.

Сервізація економіки, безумовно, трансформує процес суспільного відтворення у бік «стирання» секторальних меж – руйнуються самі критерії секторального поділу, а продаж товару разом із наданням сервісної підтримки (послуги) априорі поєднує декілька секторів. Витрати на сервіс у багатьох галузях наближаються або навіть перевищують витрати на матеріальні продукти чи сировину. Одночасно можна спостерігати стрімке підвищення прибутковості сектора послуг, наприклад, у США на сервіс припадає до 10% валової виручки та 15 – 20% прибутку від реалізації споживчих товарів; ще вище цей показник на ринках технічних засобів [13, с. 47].

Суспільне відтворення у глобальній економіці багато в чому обумовлено тими інтенсивними процесами інтеграції та інтернаціоналізації міжнародного виробництва та споживання, що припали на другу половину ХХ століття: сукупний попит і сукупна пропозиція формуються все більшою мірою не лише за рахунок внутрішнього попиту – значна частина сукупного попиту покривається за рахунок імпорту товарів на кошти, отримані від експорту інших товарів.

Проте саме така інтегрованість національного виробництва і споживання в міжнародні потоки руху товарів і доходів загострює проблеми нерівномірності розвитку різних країн, асиметричності взаємозв'язків та взаємозалежностей між структурними елементами світової економіки.

З одного боку, «велика сімка» країн контролює значну частину виробництва та споживання; вони мають, навіть без використання політичного та економічного тиску, вирішальний вплив у визначенні обсягів та структури міжнародної торгівлі та руху капіталу. І в умовах, коли характер і структура експорту/імпорту визначають

рівень розвитку країни, її місце в міжнародному поділі праці, такі країни мають безумовні переваги в міжнародному обміні над іншою, більш чисельною, але менш розвинутою групою країн: за останні 50 років частка взаємного товарообігу розвинутих країн у загальному обсязі експорту зросла більш, ніж в 2 рази – з 38% до 81%.

У процесі посилення міжнародної інтеграції для більшості країн «другого світу» можливості досягнути рівня розвитку провідних країн, якісно поліпшити своє місце в системі міжнародного поділу праці зменшуються, а не зростають. Про це свідчать і зафіксовані в останні десятиліття ознаки зростання нерівності рівня життя та доходності економічної діяльності між провідними країнами й всіма іншими економічними системами.

Крім того, зростає технологічний розрив між країнами в порівнянні з початком індустріальної епохи: у розвинутих країнах домінують четвертий, п'ятий (органічна хімія, обробка інформації, електроніка, телекомунікації, робототехніка) та відбувається перехід на шостий (нано- та біотехнології) технологічний уклади, у країнах середнього рівня розвитку – уклади третій та четвертий (металургія, електроенергетика, неорганічна хімія; авто-, авіабудування, органічна хімія), а в країнах світової периферії зберігаються доіндустріальні технології.

Отже, процеси становлення глобальної господарської системи супроводжуються дуже нерівномірним розподілом вигід та витрат, породжуваних цими процесами, як між країнами, так і всередині країн, що розвиваються. Високорозвинуті країни, пройшовши тривалу еволюцію, активно використовують своє домінуюче становище в міжнародному поділі праці, розглядаючи ринки інших країн як джерело дешевих факторів виробництва та платоспроможних ринків збуту. Населення бідних країн все більше прагне володіти тими ж благами, що і західний світ, використовуючи при цьому культурну та політичну ізоляцію, агресивний націоналізм, релігійний фундаменталізм, мілітаристські настрої, імперіалістичні тенденції і т. ін.

Ще одним фактором, що «підштовхує» до оновлення класичної моделі суспільного відтворення, є функціонування на світовій арені разом з національними державами і переважно національними за сферою своєї діяльності компаніями транснаціональних корпорацій, міжнародна експансія яких будується в глобальній економіці за принципом «оптимальної спеціалізації»: розподіл ланок «ланцюжка створення цінності» між країнами дозволяє мінімізувати витрати з використання оптимізації джерел забезпечення ресурсами в планетарному масштабі. Так, згідно з розрахунками UNCTAD, 80% світової торгівлі пов'язане з міжнародними виробничими мережами, що створені ТНК, а 60% – це безпосередньо торгівля проміжними товарами та послугами, що використовуються на різних стадіях виробничого процесу [14].

При цьому домінування принципу «кожна операція локалізується, виходячи з мінімізації витрат на одиницю корисного ефекту (генерованого доходу)», зумовлює появу нових закономірностей. По-перше, зростає значущість якості людського капіталу (достатньо кваліфіковані й відносно дешеві людські ресурси є

вирішальним чинником підтримання бажаного рівня ефективності індустріальної складової глобального виробництва). По-друге, зростають переваги, що дає країнам ефект масштабу ринку збуту – наближення виробництва до великого споживчого ринку виступає поширеною формою адаптації ТНК до митного регулювання й споживчої специфіки різних країн. По-третє, так званий інформаційний, управлінський цикл виробництва ТНК закономірно концентрується в найбільш розвинутих країнах, оскільки саме вони виступають носіями найбільших запасів людського капіталу виключного, найвищого кваліфікаційного рівня.

Автономізація фінансової сфери – ще одна детермінанта трансформації традиційної моделі суспільного відтворення, яку К. Маркс називав єдністю (але не тотожністю) процесів обігу та виробництва, «вони не лише не збігаються у часі та місці, але й за сутністю своєю відмінні. Перші обмежуються лише продуктивною силою суспільства, другі – пропорційністю різних галузей виробництва та споживчою силою суспільства» [15, с. 268]. Проте нині значущість фінансового та торговельного капіталу вийшла далеко за межі обслуговування безперервності виробництва. Так, на початок 2011 р. сукупний обсяг глобальних фінансових активів, до яких належать акції, приватні та державні боргові цінні папери та банківські депозити, досягнув 212 трлн дол. США проти 155 трлн дол. у 2005 р., 114 трлн дол. у 2000 р., 72 трлн дол. у 1995 р., 54 трлн дол. у 1990 р. і 12 трлн дол. у 1980 р. [16, с. 256]. У наш час обсяг капіталу, що функціонує за межами країн походження, фактично на порядок перевищує розміри світового ВВП.

Глобалізація фінансових ринків зумовлює розрив між національними заощадженнями і національними інвестиціями. Відповідно, для національної економіки знімаються обмеження щодо масштабів інвестування, зумовлені національною базою заощаджень. Базова, з часів Кейнса, рівність переважної більшості макроекономічних моделей « $I = S$ », де I – інвестиції, а S – заощадження, порушується, оскільки джерелом інвестицій в країні «А» тепер можуть бути заощадження, здійснені в країні «Б». З одного боку, для кожної національної економіки це розширює можливості інвестування, з іншого, – створює додаткові обмеження, примушуючи конкурувати вітчизняних емітентів (і продавців на вторинному ринку) цінних паперів з аналогічними суб'єктами з інших країн.

Відповідно, вирішальною умовою забезпечення необхідної бази заощаджень стає не достатня сила мотивів для національного заощадження, а глобальна конкурентоспроможність національних об'єктів інвестування для заощаджень, здійснюваних у масштабах світової економіки. Таким чином, проблема обмеженості національної бази заощаджень заміщується проблемою достатньої інвестиційної привабливості національних фінансових активів. При цьому остання в сучасних умовах далеко не завжди пов'язана з продуктивністю національного виробництва, а зумовлюється, скоріше, досконалістю фінансових механізмів і розвитком інститутів фондового ринку.

Фундаментальні зрушення від впливом глобалізації відчужаються і в характері та механізмі конкуренції. *По-перше*, відбувається стрімкий та помітний перехід від внутрішньогалузевої, предметної, фірмової до функціональної, міжгалузевої, міжрегіональної конкуренції; сьогодні ми говоримо про конкуренцію між цілими територіально-виробничими комплексами, бізнес-мережами тощо. *По-друге*, виникнення гіперконкуренції – швидкого створення й руйнування конкурентних переваг – «розмило» конфігурацію ринку, посилило своєрідну «ерозію» структури ринків [17]. *По-третє*, посилення ролі нецінної конкуренції, часткове знецінення традиційних джерел конкурентних переваг (низька вартість робочої сили, доступність сировинних факторів виробництва та ін.) вимагають безпрецедентних організаційних змін небувалих масштабів. *По-четверте*, завдяки виробництву високотехнологічних товарів вартість деяких розробок зростає настільки, що їх окупність забезпечується лише у разі виходу на глобальний ринок, що приводить до об'єднання компаній і переводить конкуренцію на глобальний рівень, оскільки в такому разі отримати прибуток можливо, лише зайнявши високі рейтингові позиції на глобальному ринку. Тобто масштаби жодного національного ринку просто недостатні для окупності подібних інвестицій.

Визначальною формою адаптації відтворювальних процесів у провідних економічних системах до впливу описаних вище детермінант виступає трансформація системи економічних відносин, зокрема, соціальної структури, системи мотивів і стимулів економічної діяльності.

Надзвичайну неоднорідність сучасної світової соціальної структури можна пояснити збільшенням доходів населення планети при збереженні значної диференціації, зміною мотиваційних детермінант у постіндустріальному суспільстві (знецінення в постіндустріальних економіках масового індустріального труда (у рамках конвейерного, «фордівсько-тейлоровського» технологічного способу виробництва)), трансформацією основної суперечності капіталізму – між суспільним характером виробництва та приватним характером привласнення засобів виробництва і т. ін.

Треба ще раз зазначити, що саме об'єктивні зміни в соціально-економічному житті суспільства, як на національному, так і на глобальному рівнях, вимагали оновлення класичних теорій відтворення. Так, екологічна проблема взагалі не розглядалась як фактор економічного розвитку, наприклад, К. Марксом. Проте сьогодні у складі факторів суспільного відтворення з'явилися чинники, значення яких зростає в умовах інтенсифікації та інтернаціоналізації виробництва. Це – фактори відтворення природних ресурсів та навколишнього середовища існування людини [3, с. 307]. Глобалізація екологічних проблем та інтереси виживання людства привели до необхідності формування не лише національних еколого-економічних систем відтворення, але й глобальної еколого-економічної системи суспільного відтворення.

Крім того, сучасна економічна наука погоджується з філософськими поглядами щодо єдності матеріально-

го та духовного в житті людини, що особливо помітно в умовах стрімкого науково-технічного прогресу. Прогрес – це розвиток вперед, єдиними ж реальними носіями цього руху є люди (а не «людство») [18]. Тому одним із ключових елементів оновленого предмета теорії суспільного відтворення в умовах глобальної економіки є вивчення економічних, соціальних, культурних, ментальних, психологічних аспектів суспільного виробництва, і фаза споживання набуває в цьому контексті особливої важливості.

ВИСНОВКИ

Друга половина ХХ – початок ХХІ століть ознаменувалися великими соціально-економічними зрушеннями в усій системі суспільного відтворення розвинутих країн Заходу. Ці трансформації охопили практично всі стадії суспільного виробництва: виробництво, розподіл, обмін, споживання. Потужність цих перетворень, що визначалася в тому числі й наростаючими процесами інтеграції та інтернаціоналізації та «зачепила» фактично всі країни світу, незалежно від ступеню та моделі їх розвитку, надала процесам модифікації суспільного відтворення глобального характеру.

У результаті кардинальних змін у структурі суспільного продукту, формування глобального середовища руху ресурсів, факторів виробництва, товарів та послуг, інформації, автономізації фінансової сфери і т. ін. жодна національна економіка сьогодні не може бути самодостатньою, виходячи з наявних факторів виробництва, технологій та потреби в капіталі; жодна держава не в змозі раціонально формувати та реалізовувати економічну стратегію розвитку, не враховуючи пріоритети та норми поведінки основних учасників світогосподарської діяльності. Водночас швидко підвищується ступінь економічної відкритості практично всіх країн світу, а вплив на національні економіки процесів, що відбуваються у світовому економічному просторі через зростання міжнародної торгівлі та міжкраїновий рух капіталу, посилюється; зростає «включеність» країн, що розвиваються в міжнародну торгівлю, процеси міжнародного кредитування та інвестування, міжнародної трудової міграції.

Усе це вимагає оновлення теорії суспільного відтворення з урахуванням глобальної детермінанти світового розвитку. ■

ЛІТЕРАТУРА

- 1. Дунаев Б. Б.** Благополучие – труд, капитал и деньги: Основы теории воспроизводства / Б. Б. Дунаев. – Киев : ППНВ, 2005. – 220 с.
- 2. Плышевский Б. П.** Теория воспроизводства и методология макроэкономического анализа : учебное пособие / Б. П. Плышевский. – М., 2011. – 62 с.
- 3. Белорус О. Г.** Глобальные трансформации и стратегии развития : монография / О. Г. Белорус, Д. Г. Лукьяненко и др. – К. : Ориане, 2000. – 424 с.
- 4. Ferguson S.** Precarious Migrants: Gender, Race and the Social Reproduction of a Global Working Class / S. Ferguson, D. McNally // Socialist Register, 2015: Transforming Classes. – Vol. 51. – P. 4 – 23.

5. Богуш Л. Г. Соціальний капітал і соціогуманітарний простір: методологія визначення, взаємозв'язки, вектори розвитку / Л. Г. Богуш // Економіка та держава : міжнародний науково-практичний журнал. – 2010. – № 4. – С. 15 – 20.

6. Верба Д. В. Відтворення системи робочих місць як чинник динаміки продуктивності праці вітчизняних підприємств / [Беседін В. Ф., Музиченко А. С., Верба Д. В. та ін.] ; за ред. В. Ф. Беседіна, А. С. Музиченко // Економіка України: соціальні аспекти інноваційної моделі розвитку : колективна монографія. – К. : НДЕІ, 2007.

7. Білорус О. Політична економія глобалізму і проблеми структурної модернізації національної економіки / О. Г. Білорус // Дослідження міжнародної економіки : збірник наукових праць. – 2011. – № 2 (67). – С. 3 – 26.

8. Колодко Гж. В. Мир в движении / Гжегож Витольд Колодко / Пер. с польск. – М. : Магистр, 2009. – 575 с.

9. Стиглиц Дж. Глобализация: тревожные тенденции / Дж. Стиглиц / Пер. с англ. Г. Г. Пирогова. – М. : Национальный общественно-научный фонд, 2003. – 304 с.

10. World Trade Organization [Electronic resource]. – Mode of access : https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/its2014_e/its14_trade_category_e.pdf

11. Judi R. W. Workforce 2000. Work and Worker in 21-st Century / R.W. Judi, C. D'Amico // Indianapolis (In), 1997.

12. Услуги в современной экономике / Отв. ред. Л. С. Демидова, В. Б. Кондратьев. – М. : ИМЭМО РАН, 2010. – 342 с.

13. Демидова Л. С. Сфера услуг России: трудный путь модернизации / Л. С. Демидова // МЭМО. – 2008. – № 2. – С. 38 – 50.

14. World Investment Report 2013: Global Value Chains // UNCTAD [Electronic resource]. – Mode of access : http://www.unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2013_en.pdf

15. Маркс К. Сочинения / К. Маркс, Ф. Энгельс. – Т. 25, ч. 1. – М. : Политиздат, 1961.

16. Глобальное экономическое развитие: тенденции, асимметрии, регулирование : монография / Д. Лукьяненко, В. Колесов, А. Колот, Я. Столярчук и др. / Под науч. ред. проф. Д. Лукьяненко, А. Поручника, В. Колесова. – К. : КНЭУ, 2013. – 740 с.

17. Pacheco-de-Almeida G. Erosion. Time compression, and self-displacement of leaders in hypercompetitive environments / G. Pacheco-de-Almeida // Strategic Management Journal. – 2010. – Vol. 31 (13). – P. 1498 – 1526.

18. Булгаков С. Н. Философия хозяйства / С. Н. Булгаков. – М. : Наука, 1990. – 412 с.

REFERENCES

Belorus, O. G., and Lukianenko, D. G. *Globalnye transformatsii i strategii razvitiia* [Global transformation and development strategy]. Kyiv: Oriiane, 2000.

Bohush, L. H. "Sotsialnyi kapital i sotsiohumanitarnyi prostir: metodolohiia vyznachennia, vzaiemozv'iazky, vektory rozvytku" [Social Capital and Modern Social Space: methodology, relationships vectors of development]. *Ekonomika ta derzhava*, no. 4 (2010): 15-20.

Bilorus, O. "Politychna ekonomii hlobalizmu i problemy strukturnoi modernizatsii natsionalnoi ekonomiky" [The political economy of globalization and the problems of structural modernization of the national economy]. *Doslidzhennia mizhnarodnoi ekonomiky*, no. 2 (67) (2011): 3-26.

Bulgakov, S. N. *Filosofia khoziaystva* [The philosophy of the economy]. Moscow: Nauka, 1990.

Dunaev, B. V. *Blagosostoianie – trud, kapital i dengi: Osnovy teorii vosproizvodstva* [Welfare – labor, capital and money: Fundamentals of the theory of reproduction]. Kyiv: PPNV, 2005.

Demidova, L. S. "Sfera uslug Rossii: trudnyy put modernizatsii" [Services Russia: a difficult path of modernization]. *MEIMO*, no. 2 (2008): 38-50.

Ferguson, S., and McNally, D. "Precarious Migrants: Gender, Race and the Social Reproduction of a Global Working Class". *Socialist Register 2015: Transforming Classes*, vol. 51: 4-23.

Globalnoe ekonomicheskoe razvitie: tendentsii, asimetrii, regulirovanie [Global economic development: trends, asymmetry regulation]. Kyiv: KNEU, 2013.

Judi, R. W., and D'Amico, C. *Workforce 2000. Work and Worker in 21-st Century*. Indianapolis, 1997.

Kolodko, G. V. *Mir v dvizhenii* [World in Motion]. Moscow: Magistr, 2009.

Marks, K., and Engels, F. *Sochineniya* [Works]. Moscow: Politizdat, 1961.

Pacheco-de-Almeida, G. "Erosion. Time compression, and self-displacement of leaders in hypercompetitive environments". *Strategic Management Journal*, vol. 31 (13) (2010): 1498-1526.

Plyshevskiy, B. P. *Teoriia vosproizvodstva i metodologii makroekonomicheskogo analiza* [Reproduction theory and methodology of macroeconomic analysis]. Moscow, 2011.

Stiglits, Dzh. *Globalizatsiia: trevozhnye tendentsii* [Globalization: worrying trends]. Moscow, 2003.

Uslugi v sovremennoy ekonomike [Services in the modern economy]. Moscow: IMEMO RAN, 2010.

Verba, D. V. "Vidtvorennia systemy robochykh mistis iak chynnyk dynamiky produktyvnosti pratsi vitchyznianskykh pidpriemstv" [Playing system jobs as a factor in the dynamics of productivity of domestic enterprises]. In *Ekonomika Ukrainy: sotsialni aspekty innovatsiinoi modeli rozvytku*. Kyiv: NDEI, 2007.

World Trade Organization. https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/its2014_e/its14_trade_category_e.pdf

"World Investment Report 2013: Global Value Chain" UNCTAD. http://www.unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2013_en.pdf